

ZIP

Магазин за потрошувачи

ZIP

Заштита на интересите
на потрошувачите

Издава:

Организација на потрошувачите
на Македонија - ОПМ 2019 г.

Овој магазин е поддржан преку проектот „Писменост за вести и дигитална писменост - Справување со лажните вести“, што го спроведуваат Македонскиот институт за медиуми, Институтот за комуникациски студии и Институтот за медиуми и различности од Лондон, со финансиска поддршка од Европската Унија.

Содржините во магазинот се единствена одговорност на авторот и на Организацијата на потрошувачите на Македонија и во никој случај не може да се смета дека ги одразуваат ставовите на Европската Унија.

Главен и одговорен уредник:
Татјана Тасевска

Извршен уредник:
Марјана Лончар Велкова

Раководител на проектот:
Стефан Момиќ

Соработници на одредени теми:
Јадранка Дабовиќ Анастасовска
Лидија Петрушевска Този
Сања Поповска Василевска
Жанина Стаменкова
Бранко Костовски

Дизајн:
ГЛОБАЛ Комуникации

Адреса:
Ул. 50 Дивизија 10А Скопје

СОДРЖИНА

1. Што мислат потрошувачите? 3
2. Кои се вашите права како патник при патување со авион 5
3. Што ни кажува сертификатот за енергетски карактеристики на зграда? 8
4. Договори склучени надвор од деловните простории и нивно раскинување 14
5. Сончева електрична енергија за вашиот дом..... 18
6. Кредити и кредитни производи 26

ШТО МИСЛАТ ПОТРОШУВАЧИТЕ?

Во текот на изминатиот период, нашата организација спроведе две анкети кои се базираа на текстовите кои можевте да ги прочитате во првиот број на магазинот ЗИП. Благодарејќи на потрошувачите кои ги пополнија анкетите, можеме одблизу да се запознаеме со нивните проблеми кои се појавуваат при набавка на одреден производ или услуга.

КАКВИ СЕ НАШИТЕ ПРАВА ПРИ ОНЛАЈН КУПУВАЊЕТО И СО ШТО СЕ СООЧУВАМЕ?

Анкетата ја пополниле 30 потрошувачи, а дури 28 од нив купиле производ или услуга

преку интернет. 47 % од испитаниците купуваат онлајн од 1 до 5 пати годишно. 30 % истото го направиле од 6 до 10 пати а остатокот направиле набавка повеќе од 10 пати во една година. Како најпосетувани македонски сајтови за онлајн продажба, потрошувачите ги посочиле:

платформата за купување на попуст, groupon.mk - онлајн продавницата за набавка на карти, kupikartizase.com и платформата за достава за храна, kliknijadi.mk.

Од странските сајтови, на прво место убедливо е кинеската онлајн продавница која е вистински хит во светски рамки,

aliexpress.com и двете најпознати американски онлајн продавници: ebay.com и amazon.com. Од 30 потрошувачи, половина се посомневале дека им е нарушена приватноста и дека некој ги користи нивните податоци. 40 % од потрошувачите ги читаат условите и правилата пред да прифатат да купат онлајн, додека 60 % од нив се соочиле со некој проблем при купување преку интернет. Како најчести проблеми кои се појавиле кај потрошувачите се испораката на производ со различни карактеристики од нарачаното, испорака на оштетен производ и задоцнетата испорака на производ.

КАКВИ СЕ ИСКУСТВАТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ ПРИ КОРИСТЕЊЕ НА ПРЕПАТИ ЗА СЛАБЕЕЊЕ?

Кај втората анкета која се однесуваше на препаратите за слабеење, свој придонес дадоа дури 242 потрошувачи. Од нив, скоро 89% употребувале вакви препарати додека само 16 % се консултирале со стручно лице пред да почнат со негова употреба.

Најголем дел од испитаниците, информациите за препаратите за слабеење ги добиле од печатени или електронски медиуми, додека само на 3 % им бил даден стручен совет од стручно медицинско лице. При барање на совет од стручно лице, 18 % од потрошувачите контактирале фармацевт додека со 9 % на второ место меѓу нај-

контактираните се нутриционистите, медицинските доктори и фитнес инструкторите. Кај 70 % од испитаниците, не се појавиле несакани ефекти врз здравјето по конзумирање на овие препарати, но кај ист процент од испитаниците се јавува сомнеж за квалитетот на овие средства. Најголем дел од потрошувачите овие препарати ги набавуваат преку интернет, додека на второ и трето место се аптеките и продавниците за здрава храна. Околу 45 % од анкетираниите, овие средства ги користеле периодично со паузи, 35 % ги користеле само еднаш а околу 20 % ги користеле непрекинато во текот на неколку месеци. Дури 85 % од потрошувачите сметаат дека не

се доволно информирани за ефикасноста и безбедноста на препаратите од слабеење. Убедливо најкористен препарат кај потрошувачите се Slim Line капсулите за слабеење. Како втори најкористени, потрошувачите ги посочиле препаратите Bio slim како и капсулите од Herba Life.

КОИ СЕ ВАШИТЕ ПРАВА КАКО ПАТНИК ПРИ ПАТУВАЊЕ СО АВИОН

Дали ви се случило со нетрпение да го очекувате летот кон посакуваната дестинација на аеродромот терминал но истиот доцни, авионот со кој треба да полетате го нема или неможете да полетате бидејќи авионот е веќе преполн па неможе да прими дополнителни патници иако истите имаат валиден авио билет.

Откажување, доцнење или пренасочување на летот како и губење на куферите се најчести проблеми со кои се соочуваат патниците кои одлучиле да патуваат со авион. За сето ова може да се побара обесштетување од авионската компанијата.

Се поставува прашањето колку од нас знаат како и на кој начин тоа да го направат иако

Дали некогаш со нетрпение сте го очекувале вашиот багаж но истиот не се појавил на лентата на која се вртат останатите куфери, па го започнувате одморот, прошетката или службениот состанок во облеката во која сте допатувале на посакуваната дестинација.

европските регулативи од оваа област целосно се применуваат и во Македонија.

Како патник сте обврзани да бидете информирани однапред со кој авиопревозник е вашиот лет. Авиопревозниците за кои се смета дека се безбедни се забранети или ограни-

чени во ЕУ. Списокот на овие превозници е достапен на:

<http://ec.europa.eu/transport/air-ban/>

Летот доцни, - што да направам?

Авиокомпанијата при доцнење на летот на патниците е обврзана да им обезбеди, пијалоци, храна, бесплатни телефонски разговори и пристап до интернет. Сепак овие права се менуваат во зависност од далечината на дестинацијата. За летови до 1.500 километри доцнењето треба да биде подолго од два часа, за летови од 1.500 до 3.500 километри подолго од три часа, а за летови над 3.500 километри доцнењето мора да биде четири часа.

Доколку авионот не полета и по пет часа, патниците имаат право да побараат да им бидат целосно вратени парите за билетот.

Во случаи кога одложувањата на летовите на авиокомпаниите се преку ноќ, патниците имаат право од авиокомпанијата да добијат и хотелско сместување и трансфери до хотелот.

Ако на конечната дестинација се пристигне со доцнење од три или повеќе часа следува ист надомест како и кога летот е откажан, освен во случај ако компанијата може да докаже дека доцнењето е предизвикано од вонредни околности.

Во случај на патникот да му биде забранет влез во авионот од разни причини, тој има право на надомест од 125 до 600 евра, во зависност од доцнењето и далечината на летот.

Што доколку багажот е изгубен?

Доколку ги нема куферите, тоа мора веднаш да се пријави во службата за за-

губен багаж и да се достави писмен приговор.

Патникот е должен со авионската карта да пријави дека му е изгубен багажот во службата на самиот аеродром, која пак треба веднаш да отвори записник за непристигнат багаж, електронски да го лоцира и да започне постапка за трагање. Багажот потоа ќе им биде доставен на патниците на домашна адреса, хотелска адреса или друга адреса која патникот ќе ја посочи во записникот.

Доколку багажот и по седум дена не е пронајден на патникот му следува максимален надоместок до 1.200 евра.

Во случај на пристигнување на оштетен багаж или од багажот да недостасуваат работи, патникот е должен да се обрати во службата за изгубен багаж за да отвори записник за оштетен багаж.

Жалбена постапка

Доколку патниците сметаат дека се нарушени кои било од нивните права треба најпрво да поднесат

претставка до авиокомпанијата, а потоа и до Агенцијата за цивилна воздушна пловидба (АЦВП).

Патниците кои веруваат дека имаат валидна жалба против авиокомпанија во однос на забранет влез во воздухоплов, сместување во пониска класа, откажување или големо доцнење на даден лет прво треба таквата жалба да ја поднесат до авиокомпанијата што оперирала со тој лет. Истата е обврзана на патникот кој поднел жалба да одговори во рок од шест недели по поднесување на истата.

Доколку авиокомпанијата не одговори на жалбата, во рок од шест недели или патникот не е задоволен од одговорот, може да пријави до Агенцијата за цивилна воздушна пловидба (АЦВП) по електронски пат на електронската адреса

passengerrights@caa.gov.mk или по пошта на адреса ул.Даме Груев бр.1 Скопје. За пријава патникот пополнува формулар достапен на веб страната на Агенцијата за цивилна воздушна пловидба (АЦВП).

ШТО НИ КАЖУВА СЕРТИФИКАТОТ ЗА ЕНЕРГЕТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЗГРАДИ

Кога купуваме или земаме објект под наем, независно дали станува збор за станбен или деловен простор, сакаме да сме запознаени со што повеќе аспекти/карактеристики на објектот што го купуваме/изнајмуваме. Меѓу другото, како клиенти имаме право (и обврска) да сме запознаени со енергетските карактеристики на објектот, на трошоците кои ќе ни ги предизвика и на комфорот кој ќе ни го пружи. Независно дали станува збор за деловен човек кој води сметка за трошоците на својата фирма или за родител кој сака на своето дете, во градот во кој студира, да му обезбеди финансиски поволно и комфортно живеалиште или за пензионер или млад брачен пар... интересот е ист: трошоците за одржување да се помали, а да е обезбеден оптимален комфор на жи-

веењето. Сакаме целиот простор да ни е зареан, да нема непријатен провев и струење покрај ѕидовите. Сакаме да ни е удобно!

Овие барања може да ни го обезбедат само енергетски ефикасните објекти. Добро изолираниот објект не само што ја намалува загубата на топлина во зима, туку ја намалува потребата од енергија за ладење лете и доведува до заштеди. Кога на добро изолиран објект ќе му се додадат енергетски ефикасни инсталации и кога правилно се користи објектот/енергијата, тогаш се постигнува најголемиот ефект во смисол на намалена потрошувачка на енергија и трошоци за истата, како и намалено загадување на околината.

Кога зборуваме за енергетската ефикасност на објектите во кои живееме и работиме, „декларацијата“ која треба да ја имаме/бараме е Сертификатот за енергетски карактеристики на згради. Тоа е енергетска лична карта на објектот. За новите објекти ни укажува за потенцијалот кој го има објектот. За постоечките објекти зборува и за начинот на кој се користи објектот.

Сертификат за енергетски карактеристики на згради е документ кој се издава од страна на фирма со Лиценца за вршење на енергетска контрола, која мора да има најмалку двајца вработени енергетски контролори.

Со стапување на сила на законската регулатива за енергетска ефикасност во јули 2013 година беше пропишано дека сите објекти кои се продаваат или издаваат треба да имаат сертификат за енергетска ефикасност, но во март 2015 година беше анулирана оваа одредба со што потрошувачите беа лишени од своето право да ги знаат енергетските карактеристики на објектите кои ги купуваат или изнајмуваат. Се очекува ова право да се возобнови со новиот закон за енергетска ефикасност кој е во фаза на изготвување.

Агенцијата за енергетика на Република Македонија најмалку еднаш во три години врши

проверка на најмалку еден случајно избран сертификат издаден од правното лице со Лиценца за вршење на енергетска контрола.

На првата страна на Сертификатот се внесуваат општите податоци како: вид на зграда, локација, сопственик / инвеститор / правен застапник, дали е нова или реконструирана зградата, изведувач, година на завршување на градење, број на катови, број на станови, бруто површина, нето подна површина, волумен на објектот, начин на ладење, вид на вентилација, користење на обновливи извори на енергија, климатска зона (број на топлински степен денови), име на трговец поединец / правно лице кое го издава сертификатот, име и потпис на одговорното лице, име и потпис на извршителите на означувањето (енергетските контролори), датум на извршување на означувањето и рок на важност на сертификатот, но најважниот податок е енергетска класа на објектот.

Енергетската класа на објектот, а со тоа и Сертификатот, може да се однесува на стан, зграда или куќа. Во случај на зграда, класата на објектот ја изразува средната вредност за целиот објект. Доколку се издаваат сертификати за станови во истата зграда тие можат да бидат со различна потребна топлинска енергија, па дури и различна класа, што зависи од местоположбата на станот во зградата.

Условите за кои се дефинира класата на објектот, во смисол на климатските податоци, внатрешна и надворешна температура, денови на греење, часови на греење (со или без прекин) и вентилација се однапред зададени, стандардизирани со Правилникот за енергетски карактеристики на згради (Службен лист број 94 од 04.07.2013 година) во зависност од местоположбата и типот на објект, за да може да се споредуваат објектите.

Потребната енергија за греење треба да ги надомести сите загуби на објектот низ тер-

СЕРТИФИКАТ ЗА ЕНЕРГЕТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СТАБЕНИ ЗГРАДИ	Општина	ИМето	Инсталација	Вентилација	Топла енергија	Станбена
	Поддршка	до			Е.О.	Мисла Вода 2
	Име на објектот	Стабени објект				
	Улица	ул. Нова Б.Б.	Општина	Кметство	И	
	Местоп	Лесовоц	Почта	1000	Београд	2.536
	Сопственик	Фирма				
	Издавач на сертификатот	Фирма				
	ЕНЕРГЕТСКО БАРАЊЕ НА ЗГРАДАТА ЗА ГРЕЕЊЕ					
	Q _{н, гр, ил, в}	100				20,18
	Технички податоци	Вкупна површина подготвена (m ²)	2.438,08	Енергетски класа	Г	
		Вкупна површина подготвена (m ²)	6.486,62	Енергетски класа	Г	120
		Вкупна површина на зградата (m ²)	21.562,90	Енергетски класа	Г	
	Местоп на изградбата	со мимпа уредба				
	Местоп на изградбата	привремено				
Примена на енергија	Име и проимено на одговорниот лице	ПОЛТИС				
Датум проект до	М.р. Живана Станковиќ д.г.и					
Име и проимено на извршителот на проектот	Број на сертификатот					
М.р. Живана Станковиќ д.г.и	12-3433/2					
Тера Карловиќа	12-3556/2					
Издавач	дата на издавање	доко на вложување		лицето		
ЕС 008/17	25.05.2016	25.05.2026				

Енергетската класа се искажува со букви, од класа А+, како најдобра, заради иошребата од енергија за греење која е ио-мала и 15 kWh/m², до класа G, како најслаба, со иошреба за енергија за греење иошголема од 250 kWh/m². Енергетската иошребна иошлинска енергија, искажана во kWh, која ишреба да биде иошорачана на објектот иош за да се одржи иош инаишрешниите задани итемператури, ири средна зимска итемператури, и се обележува со Q_{н, гр, ил, в}, nd. Кога оваа вредност иа ке се иошдели со грееаната иошвршина на објектот иош се добива сиецифичната иош годишна иошлинска енергија q_{н, гр, ил, в}, nd врз основа на која се одредува класата на објектот. Енергетската класа на комерцијалниите објекти ири ишрешивава ироцент иош иош кажува на угделот иош годишната иошреба за енергија за греење во однос на референцина вредност која е задана, со Правилникот за енергетски карактеристики на згради, како q_{н, гр, ил, в}, max=150 kWh/m².

мичката обвивка (покрив, ѕидови, прозорци и подови) како и загубите од вентилацијата и инфилтрацијата на воздухот, а при нејзината пресметка се земаат во предвид добивките од сончева енергија и интерните добивки од луѓе и опрема.

Енергетската класа на објектот, одредена според потребната енергија за греење, е основен показател за карактеристиките на објектот во градежен смисол. Таа е, условно земено, стабилен податок се додека не се смени нешто на конструкцијата во смисол на промена на изолацијата или прозорците. Но, класата на објектите може да се искажува и според финалната или примарната енергија и се разликува помеѓу земјите.

Финалната енергија ја читаме во сметките и врз основа на истата ни се фактурираат трошоците. Примарната енергија е енергијата од обновливи или необновливи извори која не доживеала било каква конверзија или процес на трансформација, а од која потекнува енергијата која ја користиме.

Во Република Германија во енергетскиот сертификат се прикажуваат вкупната примарна и финална енергија за две состојби: пресметана енергетска потреба и реално потрошена енергија за последните 3 години. Во Република Хрватска се одредуваат две класи на објектот: првата класа е како и кај нас, а втората класа е според примарната енергија, што значи дека е вклучен енергенсот и ги опфаќа сите енергии (за греење, ладење и санитарна топла вода). Кај нестанбените објекти ја опфаќа и енергијата за осветлување. Во Република Србија енергетската класа на објектот е одредува според потребната енергија за греење, како и кај нас.

Тоа значи дека не може да се споредуваат енергетските класи на објектите во различни земји бидејќи се однесуваат на различни енергии, климатски податоци и методологии на пресметка.

На првата страна, со класата, се искажува потенцијалот кој го има објектот и купувачот / изнајмувачот може да види колку е вложено во изолацијата и прозорците на објектот. Се

препорачува да се избираат објекти со подобра класа, но да се анализира и втората страна, од која може да се видат термички појаките и ослаблите конструкции, како и третата страна на која се гледаат ефектите од инсталациите и системите, односно потрошувачката на енергија по енергенс.

На третата страна на Сертификатот се внесува потрошувачката на енергија и индикаторите. Кај новите згради внесените вредности соодветствуваат на проектот на изведена состојба, а кај постоечките се добиваат врз основа на енергетска контрола. Податоците се поделени во три групи:

2. Коefициенти на специфични трансмисиони топлински загуби на обивката на зградата

2.1 Коefициенти на пренесување на топлина (U вредности) на непроѕирни елементи

Покрив	Површина	U_{sp}	U_{tot}
Тип	(m ²)	W/(m ² ·K)	W/(m ² ·K)
ПК 1	901,21	0,18	0,25
Вкупно	901,21	0,18	0,25

Надворешни ѕидови	Ориентација					U_{sp}	U_{tot}
	И	З	С	Ј	Вкупно		
Тип	Површина (m ²)					W/(m ² ·K)	W/(m ² ·K)
НЗ 1	860,26	350,26	565,04	613,58	1.879,16		
НЗ 2	880,54	330,58	446,74	462,90	1.979,28	0,25	0,31
НЗ 3	0,00	0,00	11,86	11,86	23,71	0,25	0,25
Вкупно	680,81	687,85	1.023,64	1.087,74	3.480,03	0,23	0,31

Подови	Површина	U_{sp}	U_{tot}
Тип	(m ²)	W/(m ² ·K)	W/(m ² ·K)
ПД 1	17,24	0,25	0,25
Вкупно	17,24	0,25	0,25

2.2 Коefициенти на пренесување на топлина (U вредности) на проѕирни елементи

Застакани површини	Ориентација					U_{sp}	U_{tot}	f _g
	И	З	С	Ј	Вкупно			
Тип	Површина (m ²)					W/(m ² ·K)	W/(m ² ·K)	
НО 1	197,60	190,56	285,57	353,36	1.027,09			
НО 2	0,00	0,00	143,34	20,42	184,20	1,48	2,03	0
Вкупно	197,60	190,56	449,41	373,78	1.208,95	0,92	0,31	

3.1 Пресметана годишна потрошувачка на финална енергија по категории на потрошувачи

Видови потрошувачи	Енергетски потреби		Извор на енергија		
	Вкупно kWh/a	Специфична kWh/m ² a	Топло, kWh	Ел. енергија, kWh	
Греење	Q _{th}	153 935,31	20,59	49,04	
Ладнење	Q _{cl}	31 474,29	4,21	10,09	
Вентилација	Q _{th}	10 932,44	1,44	3,48	
Санитарна топла вода	Q _{th}	84 557,71	11,31	26,94	
Осветление	W _{el}	27 900,60	3,73	8,89	
Појомошна енергија	W _{el}	5 065,14	0,68	1,61	
Вкупна потрошувачка	Q _{th}	313 865,60	41,98	49,04	50,96

3.2 Пресметана годишна потрошувачка на примарна енергија по категории на потрошувачи

Видови потрошувачи	Енергетски потреби		Извор на енергија		
	Вкупно kWh/a	Специфична kWh/m ² a	Топло, kWh	Ел. енергија, kWh	
Греење	Q _{th}	200 115,60	26,26	33,34	
Ладнење	Q _{cl}	78 685,73	10,32	13,12	
Вентилација	Q _{th}	27 333,20	3,64	4,54	
Санитарна топла вода	Q _{th}	211 384,33	28,27	35,24	
Осветление	W _{el}	69 734,56	9,33	11,63	
Појомошна енергија	W _{el}	12 662,38	1,69	2,11	
Вкупна потрошувачка	Q _{th}	599 541,63	80,24	33,34	66,64

3.3 Индикатори за енергетска ефикасност

Специфична потрошувачка на примарна енергија	kWh/m ² a	80,24
Специфична емисија на CO ₂ за пресметана примарна енергија	kg CO ₂ /m ² a	27,71

На виоораша страна на Сертификатот се внесуваат коefициентите на пренос на топлина на обивката на зградата U во W/m²K. Поделени се во две групи: коefициентите на пренесување на топлина за непроѕирни елементи (ѕидови, ѓокови и догови) и коefициентите на пренесување на топлина за проѕирни елементи (прозорци, стаклени врати, стаклени ирегради, ланшери, стаклени фасади). За проѕирните елементи се внесува и вредноста на сончевото фактор (f_g, g). Од овие податоци се гледа кои конструкции еволуално треба да се подобри.

Во новоградбите, за кои важат одредбите од Правилникот за енергетски карактеристики на згради, вредностите на коefициентите на пренесување на топлина треба да се помали од законски прописаните.

1. Пресметаната годишна потрошувачка на финална енергија по категории на потрошувачи (за секоја категорија на потрошувачи треба да се даде учество на одредени извори на енергија: гас, нафта, електрична енергија и ш.н.) за греење, ладнење, вентилација, топлина вода, осветление, појомошна енергија и вкупна финална енергија. Кај ѓокомилексни објекти се случува финална енергија да треба да се пресметува врз основа на неколку извори на енергија и пресметката е малку ѓокомилцирана. Таков пример се хоштелиште.

2. Пресметаната годишна потрошувачка на примарна енергија по категории на потрошувачи (за секоја категорија на потрошувачи треба да се даде учество на одредени извори на енергија (гас, нафта, електрична енергија и ш.н.) за греење, ладнење, вентилација, топлина вода, осветление, појомошна енергија и вкупна потрошувачка.

3. Индикатори за енергетска ефикасност се: специфичнашa пошршувачка на примарна енергија во kWh/m²a на годишно ниво и специфичнашa емисија на CO₂ за пресметанашa примарна/финална енергија, исто така на годишно ниво, во kgCO₂/m²a.

4.1 Предлог-мери за подобрување на енергетските карактеристики

При проектирање и изградба на објектот се применети висок критериум за воведување на енергетската ефикасност. За реализирање на ниската побарувачка на енергија за греење неопходна е правилна употреба и одржување на објектот и тоа:

1. Влезната врата во објектот сепогди да има функционален затворач за да не стои отворена;
2. Се препорачува правилно вентилирање на станиците;
3. Се препорачува корисниците да стават заштита од сонце заради намалување на потребите за ладене;

На четвртаташa страна на Сертификацијаша за енергетски карактеристики на зградаша се внесуваат предлог-мери за подобрување на енергетските карактеристики на зградаша кои се економски оправдани. Предлог-мерките може да се однесуваат на реконструкција на објекташа како целина или на некои нејзини делови, на подобрување на изолационите својства, но и на воведување на нови системи за греење и ладење, на рекулерација, енергетски ефикасно осветлување и подготвока на санитарна топла вода како и преорачки за користење на зградаша, од аспект на заштеда на енергија, преку начинот на користење на исташа (регулирање на внатрешна температура и вентилација, заштита од сонце и т.н.).

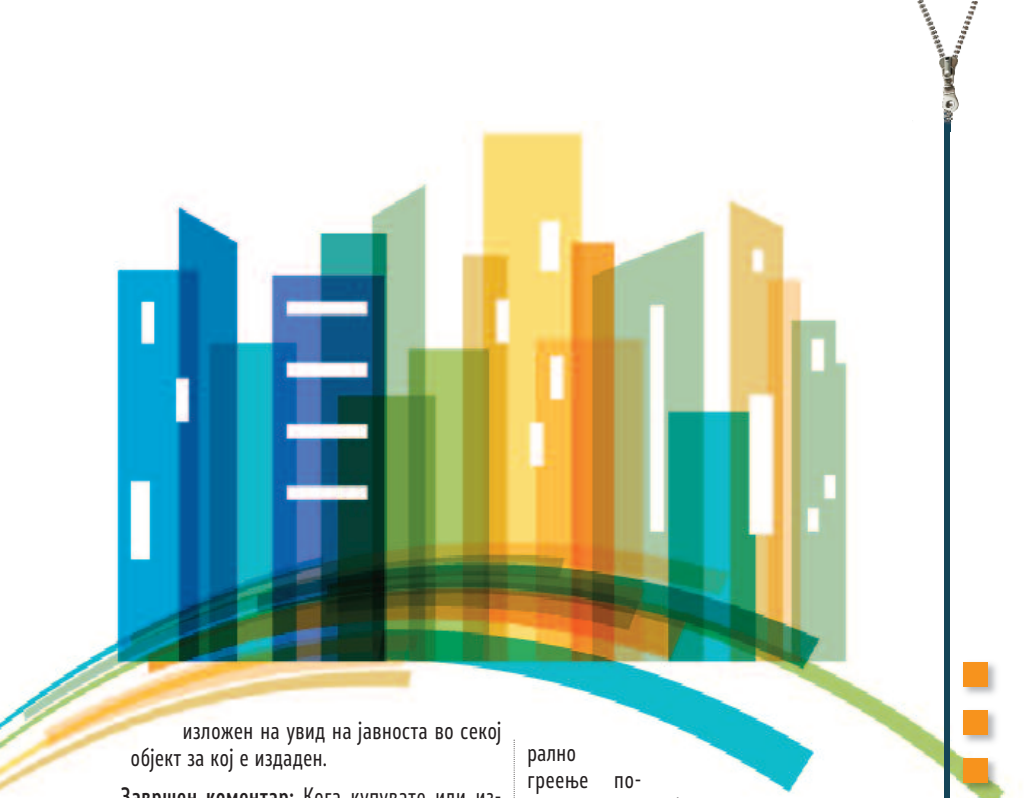
Сертификатот за енергетски карактеристики на зградаша може да се издаде за објектот како целина или за негови посебни единици/делови, како што се кат или стан, под услов да можат да бидат третирали како засебна единица и/или се во сопственост на посебни правни или физички лица.

Доколку во зградаша за домување се јавува градежна единица со површина поголема од 20% од вкупната корисна подна површина, и која според намената значително се разликува од намената, изградбата и опременоста во однос на станбениот дел, таа се сертифицира засебно како деловна единица. Важи и

спротивниот случај. За комплексни зградеша не може да биде издаден единствен сертификат заради различната намена, режим на работа и комплексноста на техничките системи.

Сертификатите се издаваат со важност од 10 години и доколку во тој период објектот претрпи значителна промена во термичката обвивка или техничките системи/инсталации, треба да се издаде нов сертификат.

Сертификатите за енергетски карактеристики на зградеша се задолжителен дел од документацијата за добивање на Одобрение за употреба. Секој Сертификат треба да биде јавно

изложен на увид на јавноста во секој објект за кој е издаден.

Завршен коментар: Кога купувате или изнајмувате простор, побарајте да ви го покажат Сертификатот за енергетски карактеристики, доколку го имаат. Дајте им предност на објектите со Сертификат. Класата на објектот (од првата страна на сертификатот) зборува за потенцијалот кој одредениот простор го има, но дали ќе се искористи тој потенцијал зависи од корисниците. Секое енергетски неефикасно однесување изразено преку одржување на внатрешна температура повисока од 20°C, држење на прозорците на кип во време на грејна сезона, грееење подолго од 15 часови и т.н ќе се одрази на потрошувачката на енергија и на зголемување на износот на сметките за грееење. Во објектите приклучени на цент-

рално грееење потешка е регулацијата на грееењето во зима и во нив потешко се потврдува предвидената потрошувачка, искажана на третата страна на сертификатот, како финална енергија, земајќи го во предвид и системот за грееење. Но, во сите други објекти, и во однос на другите енергии (ладење, осветлување, санитарна топла вода, апарати) можеме со нашето однесување да постигнеме заштеди на енергија, без да си го нарушиме комфорот и здравјето. Со управување со енергијата, односно со домаќински однесување и во осветлувањето, ладење на просторот (на најмногу 26°C) и користење на енергетски ефикасни апарати заштедата на енергија и пари е во наши раце.

ДОГОВОРИ СКЛУЧЕНИ НАДВОР од ДЕЛОВНИТЕ ПРОСТОРИИ И НИВНО РАСКИНУВАЊЕ

Во изминатиот период заклучивме дека беше потребно да се обработи оваа тема, од причина што бројот на ваквите договори драстично се зголеми. Организацијата на потрошувачите на Македонија (ОПМ) преку Советодавното биро во Скопје реагираше во однос на проблемите кои ги имаа потрошувачите во изминатиот период при склучување на овој вид договори, при што можеме да констатираме дека во најголем дел проблемите беа решени во корист на потрошувачите.

ОПМ им помагаше на потрошувачите при изработка на пријавите кои се доставуваат до Државниот пазарен инспекторат и изработка на изјави за повлекување од договорот, кои се доставуваат до продавачот (трговецот) со кого е склучен истиот договор. Најчести проб-

леми со кои потрошувачите се соочија од оваа област, се случаите кога кај овие договори воопшто нема да постои правото на повлекување (раскинување) од договорот, или кога наместо 14 законски календарски денови, продавачот вметнал во договорот дека потрошувачот има рок од 3 дена да се откаже од договорот (Правото на повлекување е објаснето подолу).

Договорот склучен надвор од деловните простории е специфичен договор, кој не е познат за мнозинството потрошувачи, па како резултат од тоа, не е познато ни правото на повлекување кое претставува задолжителна информација која што продавачот треба да му ја даде на потрошувачот при склучување на овие договори. Во последно време зголемен е бројот на договори склучени надвор од де-

ловни простории, а исто така се зголемени и злоупотребите од страна на трговците.

Договор склучен надвор од деловните простории е секој договор меѓу трговецот (продавач) и потрошувачот (секогаш физичко лице), склучен во истовремено присуство на трговецот и потрошувачот, на место кое не е деловна просторија (продавница) на трговецот, склучен во текот на екскурзија која е организирана од страна на трговецот, во домот на потрошувачот, во хотел, ресторан или дру-

го место преку презентација на одреден производ или услуга. Деловните простории вклучуваат постојано место на занимање на трговецот, како и привремени локации каде што вообичаено работат, како што се пазарни тезги или саем. Најчести и најактуелни примери од праксата за договор склучен надвор од деловните простории се “Купување производи или користење услуги, каде што договорот е склучен во домот на потрошувачот, во хотел или ресторан на презентација со покана од продавачот или на екскурзија (патување) организирана од трговецот (продавачот)”.

Кога потрошувачот и продавачот ќе склучат договор надвор од деловните простории, продавачот има обврска да му даде на потрошувачот копија од договорот и фискална сметка,

или сметкопотврда како доказ за плаќањето. Задолжително продавачот во договорот кој му го нуди на потрошувачот, мора да му ја даде информацијата дека кај договорите склучени надвор од деловните простории, **потрошувачот може во рок од 14 дена да се повлече од договорот, односно да го раскине.** Согласно Законот за заштита на потрошувачите, потрошувачот располага со период од 14 (календарски) дена за повлекување (раскинување) од договорот склучен надвор од деловните простории **без да ги наведе своите причини (образложенија)** и без да сноси трошоци, освен трошоците за враќање на производот кај продавачот (најчесто по пошта).

Согласно праксата на Организацијата на потрошувачите на Македонија, дојдено е до заклучок дека со овие договори, се таргетира прилично постарата популација и се применуваат софистицирани методи на презентирање, убедување и се врши одреден притисок од страна на трговците што во одредени ситуации може да се подведе и под т.н. агресивно пазарно однесување. Правото на повлекување од овие договори се оправдува со тоа што, потрошувачот може под притисок од страна на одделни трговци и без да има време доволно да размисли да донесе погрешна одлука, за која подоцна ќе сфати дека не му носи никаков бенефит.

Правото на повлекување, претставува задолжителна информација за која е обврзан трговецот согласно закон да му ја достави на потрошувачот, па така доколку трговецот изостави да му ја обезбеди на потрошувачот оваа информација, во овој случај рокот за повлекување истекува 12 месеци по завршувањето на почетниот рок за повлекување, односно тој рок од 14 дена за повлекување може да се искористи во наредните 12 месеци од денот на склучување на договорот. Па така, доколку во тој рок од 12 месеци, потрошувачот дознае дека го има ова право, од тој момент почнува

да тече тој рок од 14 дена за раскинување на договорот. Различен е почетокот на течење на рокот кога се работи за договор за продажба или договор за услуги. Кај договорите за продажба, рокот од 14 дена за раскинување тече од моментот кога е примен производот, а кај договорите за услуги, од моментот кога е склучен договорот.

Во поглед на остварувањето на ова право, потрошувачот треба да го извести трговецот за неговата намера, преку доставување на образецот за повлекување (кој ќе го прочитате на последната страница од овој текст) или преку доставување на недвосмислена изјава (писмено или електронски) од која несомнено произлегува дека сака да се повлече од договорот. Тој образец или изјава, треба да бидат поднесени до трговецот пред истекот на рокот за повлекување, за да бидат полноважни и релевантни. Покрај овие 2 начина на повлекување, трговецот може да му овозможи на потрошувачот да се повлече од договорот преку веб страницата на трговецот по електронски пат. Товарот на докажување за искористување на правото на повлекување го сноси потрошувачот. Кога потрошувачот ќе го искористи своето право на повлекување, односно ќе се повлече од договорот склучен надвор од деловните простории, последиците кои произлегуваат од искористувањето на тоа право, ставаат крај на обврските на договорните страни, да го исполнат договорот, или да го склучат.

Од друга страна, искористувањето на ова право предизвикува определени обврски како за трговецот така и за потрошувачот, односно:

- трговецот е должен да му ги врати на потрошувачот сите платени средства, без одлагање во рок од 14 дена откако е извршен за повлекувањето од договорот. Трговецот ги враќа парите преку истото средство кое го искористил потрошувачот за првичната трансакција, освен ако потрошувачот јасно се договорил поинаку и под услов да не сноси никаков трошок како резултат на враќањето на парите. Освен ако трговецот понудил сам да ги повлече стоките, во однос на договорите за продажба, трговецот може да се воздржи од враќањето на парите додека не ги прими стоките или додека потрошувачот не достави доказ дека ги вратил стоките.

- Од друга страна пак, потрошувачот е должен да му го врати на трговецот производот без одлагање, најдоцна во рок од 14 дена, откако го известил дека се повлекува од договорот. Потрошувачот е обврзан да го сноси трошокот за враќање на производот кај трговецот, со исклучок доколку трговецот сам се согласил да го земе производот или доколку не го известил потрошувачот дека тој треба да го сноси трошокот. Во случај на договори склучени надвор од деловните простории каде што стоките се испорачани до домот на потрошувачот во моментот на склучување на договорот, трговецот ги враќа стоките на свој трошок, доколку стоките по своја природа, не може нормално да се вратат по пошта.

Постојат случаи каде што, заедно со договорот надвор од деловните простории, е склучен и договор за кредит, како помошен

договор на претходниот. Во тој случај, ако се повлече потрошувачот од договорот надвор од деловните простории, односно го раскине, автоматски ќе престане и договорот за кредит, без никакви трошоци за потрошувачот.

- Напомена: Потрошувач е само физичко лице и согласно овој закон правно лице (фирма) не се смета за потрошувач и ја нема истата правна заштита како физичкото лице и тогаш кога се јавува во улога на потрошувач.
- Образец за повлекување од договорите склучени надвор од деловните простории треба да се поднесе прво до продавачот (трговецот), па доколку тој не го прифати раскинувањето на договорот, со копија од испратениот образец и одговорот од трговецот, се поднесува пријава до Државниот пазарен инспекторат.
- Потрошувачот може да го врати производот и тогаш кога е користен, но треба да внимава да не биде оштетен и да не се попречува понатамошното користење по неговото враќање. Кога се работи за производ кој од хигиенски и здравствени при-

чини не може да се користи по враќањето, тој производ не може да биде вратен!

- Кога во вашиот договор склучен надвор од деловните простории, нема да биде вметнато правото на повлекување (раскинување) од договорот, или наместо 14 календарски денови, ќе биде вметнат некој друг рок, ве алармираме да не контактирате во најкраток можен рок да ја исправиме злоупотребата од страна на трговецот!

ОБРАЗЕЦ ЗА ПОВЛЕКУВАЊЕ ОД ДОГОВОРИ СКЛУЧЕНИ НАДВОР ОД ДЕЛОВНИТЕ ПРОСТОРИИ:

- Назив и седиште на трговецот, телефонски број, адреса на електронска пошта или број на телефакс (овие податоци ги внесува трговецот): _____;
- Со ова јас/ние* (известувам/е за моето/нашето повлекување (*) од договорот за продажба на следниве стоки/услуги: _____;
- Нарачано на ден _____ (*) / примено на ден _____ (*);
- Име и презиме, односно назив на потрошувачот/ ите: _____;
- Адреса на потрошувачот/-ите: _____;
- Потпис на потрошувачот/-ите (само доколку овој образец се пополнува на хартија)
_____;
- Датум _____.

СОНЧЕВА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА ЗА ВАШИОТ ДОМ

Со поставување фотоволтаичен систем на покрив со соодветна ориентација, доволна дневна светлина и без сенки може да се произведе доволно електрична енергија.

Зошто да се инвестира во сончева енергија?

Сончевата енергија претставува чист енергетски извор, која може, ако е правилно проектиран системот, да покрие голем дел од домашните потреби за електрична енергија, а со тоа да ја намали сметката за струја. Покрај тоа, Фотоволтаичните системи најчесто се субвенционираат според различни модели.

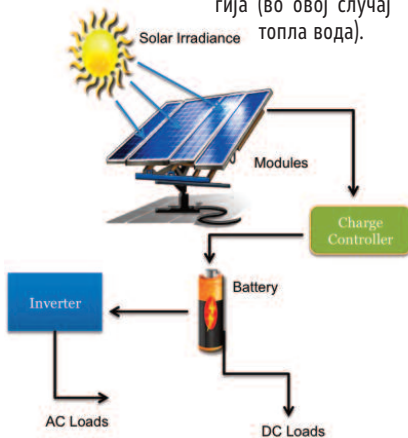
Што е тоа ФВ систем?

Фотоволтаични (ФВ) системи користат технологија за производство на електрична енергија од сончева енергија. ФВ системи користат ќелии за претворање на сончевото зрачење во електрична енергија.

ФВ ќелија се состои од еден или два слоја на полупроводнички материјал, најчесто силициум.

Која е разликата меѓу ФВ систем и сончев топлински систем за загревање на вода?

ФВ систем го претвора зрачењето во електрична енергија, нешто што не може да го направи сончевиот топлински систем (СТС). СТС го користи топлинскиот дел од сончевото зрачење за да се загрее флуид кој потоа се користи за загревање на санитарна вода. ФВ систем произведува електрична енергија која може да се чува во батерии, а СТС користи изолиран резервоар за топла вода за складирање на создадената топлинска енергија (во овој случај топла вода).

Колку сонце е потребно?

За да работи ФВ систем му треба дневна светлина, но не мора

да биде директна сончева светлина, само пристапот до сончевото зрачење да биде без пречки. Сè додека нема сенки на сончевите панели, и се поставени под соодветен агол (за подобра изложеност на сонцето), тие ќе можат да произведуваат електрична енергија.

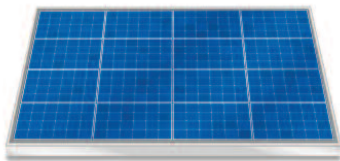
Повеќе енергија се прибира при јасен летен ден, но исто така се прибира енергија (иако во помал износ) и при облачен зимски ден. Во принцип, на ФВ ќелии не им влијаат неповолните временски услови, и тие се проектирани да издржат топлина, студ и силни ветрови.

Зошто да се користат ФВ за производство на електрична енергија?

Со ФВ систем поставен на покривот од индивидуална куќа или станбена зграда, може да се произведе сопствена електрична енергија без дополнителни месечни трошоци.

Може ли да се користи ФВ систем за напојување на сопствената куќа/стан?

ФВ систем може да ги покрива потребите од електрична енергија во домаќинството, како осветлување, кујнски апарати и електронски апарати (компјутер, телевизор и радио). Во зависност од инсталираниот капацитет, ФВ може исто така да покрива дел од оптоварувањата за греење и ладење, ако е правилно проектиран и, во комбинација со електрично напојување од мрежа и акумула-

ција во батерии, може да постигне покривање на дневните потреби од електрична енергија.

Кои други примени ги имаат ФВ системи?

Покрај домашните мрежни и вон мрежни апликации на ФВ системи, се користат за електрични центри поврзани во мрежа, вон мрежни индустриски апликации, далечинско пумпање на вода и други производи за широка потрошувачка, како што се електрични апарати, часовници, калкулатори и играчки.

Од кои елементи се состои ФВ систем?

ФВ систем ги содржи следните елементи:

1. ФВ модули (најчесто се нарекуваат ФВ панели)
2. Батерии (за самостоен или систем со двоен режим)
3. Регулатор на полнењето или контролер (за самостоен или систем со двоен режим)
4. Инвертер

Зошто има ФВ панели со различни бои?

Постојат различни видови на ФВ панели, по боја, ефикасност и цена. Главната поделба е:

1. Монокристални ФВ ќелии: изработни од монокристален силициумски блок. Имаат највисока ефикасност, но, исто така, и највисока цена по ват моќност. Имаат мазна рамномерна боја, обично црна.
2. Поликристални ФВ ќелии: Изработени од поликристален силициумски блок. Имаат пониска ефикасност, но, исто така, и пониски трошоци по ват моќност. Имаат нерамна сина боја, со ефект на прелевање.
3. Тенок слој: Изработени од слоеви на силициумска фина прашина. Имаат најниска ефикасност, најниска цена по ват моќност, и имаат едноставна црна боја.

Кои се расположиви димензии?

ФВ системите се модуларни (можат да се надоградуваат), со што се овозможува високо ниво на флексибилност во проектирањето и димензиите. Во повеќето случаи, димензиите на системот се определуваат со расположивиот простор на покривот.

Што е инвертер?

Сончевиот ФВ систем произведува директна струја, но повеќето од домаќинските апарати работат со наизменична струја. Затоа,

потребен е инвертер за претворање на директната во наизменична струја, но исто така за ФВ системи поврзани на мрежа, битно е да ја трансформираат произведената струја во наизменична за да ја емитираат во мрежата.

10 причини да се инвестира во PV систем

1. ФВ систем има ниски трошоци за работа (без гориво)
2. ФВ не загадува
3. ФВ системи се безбедни
4. ФВ систем ја отплаќа инвестицијата за 5 до 8 години
5. ФВ модули можат да се рециклираат
6. ФВ систем има минимално одржување
7. ФВ систем произведува струја, без разлика на географската локација
8. ФВ систем може да биде естетски интегриран во згради (BIPV)
9. ФВ системи се сметаат за еколошки и зелени
10. ФВ систем го намалува јаглеродниот отпечаток и помага во борбата против глобалното затоплување

Навистина ли може да се произведува сопствена електрична енергија?

Ако покривот е изложен на сонце, на локација без сенки, тогаш ќе може да се произведе добар дел од потребите за електрична енергија. Во просек, ќе може да се произведува меѓу 4 и 7 kWh дневно за секој квадратен метар сончеви панели.

ФВ СИСТЕМ ПОСТАВЕН НА ПОКРИВ

Дали за тоа е потребна дозвола?

Доколку нема продажба на електрична енергија на друг потрошувач, тогаш не е потребна никаква дозвола. Исто така не е потребна дозвола за градење доколку системот е инсталиран на сопствен простор/имот/куќа. Градежна дозвола за реконструкција на покривот е потребна доколку се работи за станбена зграда и се разбира согласност од станарите.

Дали е поевтино од конвенционалните начини за производство на електрична енергија?

Се предвидува дека набрзо цената на електричната енергија произведена од ФВ системи ќе се изедначи со цената на конвенционалната електрична енергија; но, во споредба со оперативните трошоци на приватните генератори и високите цени на дизелот, ФВ системи се веќе поисплатива варијанта.

Колку чини еден ФВ систем?

Цената на системот варира во зависност од димензиите, видот и капацитетот, како и дали е поврзан на мрежа или самостоен. Во просек, комплетен 2 kWp систем инсталиран на покрив ќе чини околу 130 000,00 денари за систем во мрежа и околу 240 000,00 денари за самостоен систем.

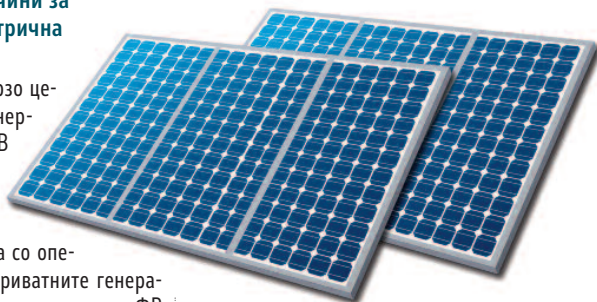
Колку се заштедува?

Заштедите со ФВ систем зависат од вистинската големина и видот на инсталираниот систем, како и она што PV системот го заменува. Типичен 2 kWp систем, ако е правилно проектиран и ако во вашиот дом се спроведени мерки за енергетска ефикас-

ност за намалување на потрошувачката на електрична енергија, тогаш би требало сметката за електрична енергија да се преполови.

Каде можат да се постават ФВ панели?

ФВ панели можат да се постават на различни локации, од кои најчесто и наједноставно е да бидат на покривот. Можат да се постават и на земја, доколку се завртени на јужна страна без околни објекти или растенија кои би ги засенувале. Во последно вре-

ме, вообичаено се поставуваат на фасада; а тоа се нарекува фотоволтаици интегрирани во фасада ФВИФ (BIPV - Building Integrated Photovoltaic).

Што е ФВИФ?

Фотоволтаици интегрирани во фасада (ФВИФ) е интегриран систем кој е вграден во градежната структура на објектот. Тој е дел од структурата и се смета за дел од целокупниот проект на зградата, а исто така може да ги замени традиционалните градежни материјали.

Како се прицврстуваат на покривот?

Ова зависи од видот на покривот и неговата ориентација. Кај закосени покриви може да се отстранат неколку ќерамиди или плочки

и ФВ панели да се интегрираат во закосениот покрив. Ова е можно доколку јужно заврте-ниот закосен дел е расположив и е наклонет под приближно еднаков агол на аголот по-требен за поставување на ФВ панели.

Во други случаи, ФВ панели може да се ин-сталираат на алуминиумски рамки кои се монтираат на рамен покрив. Алуминиум-ските рамки се применуваат и за панели по-ставени на земја или сидови.

Како ќе изгледа на покривот?

Интегрираните панели изгледаат најдобро. Тие дури можат да допринесат кон ес-тетската надвореш-ност на целокупниот дизајн на зградата. Боите варираат помеѓу сина и црна во завис-ност од користените ФВ модули.

Колкаво е масеното оптоварување?

Масата на ФВ панели обично е околу 10 до 15 kg по квадратен метар. Меѓутоа, при про-ценка на прагот на оптоварување, треба да се земе в предвид оптоварувањето од вете-рот, бидејќи може да предизвика дополнителна сила врз панелите зависно од нивната ориентација и насоката на ветерот.

Дали покривот ќе го издржи оптоварувањето?

Повеќето покриви се доволно силни за да издржат сончеви ФВ инсталации без по-треба од зајакнување. Во сите случаи, поста-вувачот на ФВ систем треба да го потврди ова прашање, доколку постојат било какви сомнежи или можеби покривот е во лоша состојба.

Што е со ФВ ќерамиди?

ФВ ќерамиди се достапни и нудат пријатен и декоративен изглед, но повлекуваат до-полнителни трошоци. Треба да бидат инста-лирани на многу внимателен начин за да се избегне протекување на вода и сите елек-трични единици да се заштитат од несо-одветен дотек на струја.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА ПРОЕКТИРАЊЕ

Колку панели се потребни?

Тоа зависи од димензиите на ФВ систем по-требни за задоволување на потребите на конкретни-от објект, како и ди-мензиите на панелот, потребното произ-водство, простор на покри-вот. Најдоб-ро е да се контактира со проектант / енергетски инженер за да помогне во дефинирањето на најсо-одветниот систем за конкретниот случај.

Колкав простор ќе биде потребен?

Зафатениот простор ќе зависи од видот на ФВ модули кои се користат. Монокристал-ните и поликристалните се поефикасни од фотоволтаиците изработени со тенок слој и зафаќаат околу 7-10 квадратни метри за систем од 1 kWp моќност.

Како да се ориентираат панелите за да се извлече најдоброто од ФВ системот?

За да се извлече најдоброто од сончевото зрачење, сончевите панели треба да се ин-сталираат под агол еднаков на географската широчина на локацијата на поставување (околу 40o за Македонија) и треба да се за-

вртени кон југ во не-засенчена област. Секоја промена од околу 15 степени во аголот на поставување или ориентацијата доведува до пад на карактеристиките на системот за 23%.

Колку е штетна сенката?

За разлика од сончевите топлински системи за санитарна вода, засенувањето има значително влијание врз карактеристиките на ФВ системот. Тоа е затоа што сончевите панели се направени од голем број на ќелии поврзани заедно. Дури и мало засенчување од 2,5% би можело значително да го намали производството на електрична енергија на ФВ панел.

Дали е потребна трифазна врска?

За домаќинство е сосема во ред еднофазно снабдување со електрична енергија. Станбените системи обично не се инсталираат со повеќе од 10 kWp. За поголеми системи треба да се разгледа прашањето за трофазна врска.

Колку електрична енергија треба да се очекува?

Систем со инсталиран капацитет од 2 kWp би произведувал околу 10 kWh дневно, доволно за да се напојуваат осветлување (штедливи светилки), компјутер, телевизор, климатизер, правосмукалка, фрижидер и др.

Дали со ФВ систем може да се придонесе кон ублажување на глобалното затоплување?

Се разбира, да! Една конвенционална електрана емитура 0,65 kg CO₂ за секој произведе-

ден kWh, значи ФВ систем од 2 kWp, дневно ќе придонесува со заштедени околу 15 kg CO₂, или до 140 тони јаглероден диоксид во текот на целиот животен век.

Колкав е очекуваниот животен век на ФВ системи?

Во принцип ФВ модули можат да траат до 30 години, со просечен животен век од 25 години. Очекуваниот животен век на батериите е околу 8 години, во зависност од видот, користењето и одржувањето на батеријата. Инвертерот ќе треба да се замени некаде на половина од животниот век на системот.

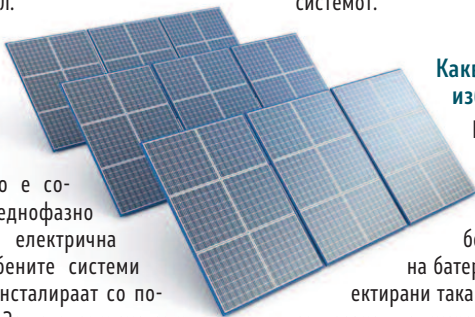
Какви батерии да се избераат?

Видот на батерија препорачлив за ФВ систем е батерија со длабок циклус. Овој вид на батерии се посебно проектирани така што долготрајно да се празнат до ниско ниво на енергија и брзо да се полнат.

Батеријата треба да биде доволно голема за да акумулира доволно енергија за работа на апаратите во текот на ноќта и за време на облачни денови. Капацитетот на батеријата треба да биде дефиниран од проектантот на системот.

Дали системот сеуште ќе произведува исто количество на енергија после 25 години?

Ефикасноста на сончевите модули опаѓа со текот на времето. Деградацијата на ФВ модули варира според видот и достигнува околу 80% по период од 20 години (за кристални ФВ модули).

Колкав е периодот на враќање на инвестицијата?

Очекуваниот период на враќање на инвестицијата за ФВ систем е помеѓу 5 и 8 години, во зависност од тоа што се надоместува, односувањето на домаќинството, локацијата и другите параметри.

Што треба да се земе во предвид од страна на сопственикот и/или проектантот кога се проектира ФВ систем?

Кога се проектира ФВ систем треба да се провери следното:

- Потребен капацитет и оптоварување
- Фактор на искористеност и распределеност на оптоварувањето
- Часови на самостојно работење
- Расположива површина на покривот без сенки
- Мрежни барања

ПОВРЗУВАЊЕ НА МРЕЖА

Какав е придобивката од поврзувањето со електричната мрежа?

Придобивката од поврзувањето на мрежа е можноста вишокот на произведена струја да се емитира во електричната мрежа, за да се користи подоцна кога ќе биде потребна. Ова делува како касичка за заштеда на пари и намалување на сметката за електрична енергија.

Што е тоа систем поврзан на мрежа?

Системите поврзани на мрежа, исто така познати како мрежно поврзани системи, овозможуваат поврзување на сончевиот ФВ систем директно на електричната мрежа. Тоа наложува дополнителни технички ограничувања и барања и може да се направи преку нето мерење или повластени тарифни политики.

Дали може да се продава електричната енергија?

Продажбата на електрична енергија произведена преку обновлива енергија обично се прифаќа под шемата за повластена тарифа, но кај нас, тоа досега не беше применливо за физички лица.

Повластената тарифа поставува различни тарифи за технологии за обновлива енергија, при што операторот со електрична енергија треба да ја купи струјата од производителите.

Нето мерењето ("ват-час за ват-час"), од друга страна, овозможува само размена на електрична енергија без трансфер на пари.

Што е нето мерење?

Нето мерење е поттик за обновлива енергија преку кој потрошувачите со мали инсталации за обновлива енергија можат да ги надоместат трошоците за енергија со вишокот сопствена произведена струја и емитирана во електричната мрежа. Ова се изведува со инсталирање на мерач кој ги евидентира енергетски протоци во двете насоки и овозможува вишокот на енергија да се пренесе на мрежата. Изнесената енергија од системот се одзема од повлечената енергија, а само нето разликата се пресметува и наплатува.

Ако системот е поврзан на мрежа, дали сè уште се потребни батерии?

Системите поврзани на мрежа не користат батерии, но ако има потреба од резервна енергија (на пр. при прекин на снабдување со струја), тогаш можат да се предвидат и батерии.

Дали кај нас физичко лице - сопственик на ФВ систем може да се поврзе на електричната мрежа?

Засега сеуште не. Новиот Закон за енергетика предвидува ваква

можност, но сеуште не е донесен правилник со кој ќе се дефинираат условите (технички и административни) кои е потребно да се исполнат.

Каков е предвидениот метод на поврзување на мрежа на физичките лица?

Доколку физичко лице има намера да се поврзе на електричната мрежа, ќе треба да обезбеди лиценца, која ќе чини 500 евра и ќе треба да се инсталира двонасочен мерач за испорачана, односно повлечена електрична енергија. Сепак, деталите сеуште не се познати.

БЕЗБЕДНОСТ НА СИСТЕМОТ И ОДРЖУВАЊЕ

Дали е потребно одржување на ФВ систем?

Сончевиот ФВ систем има потреба од мало или никакво одржување. Сончевите панели повремено треба да се чистат од прашина со мека крпа, додека батериите, еднаш месечно треба

да се наполнат со дестилирана вода. Корисно е преостанатата електрична опрема редовно да се прегледува. Заради надгледување на целокупната работа и карактеристики на системот, препорачливо е да се побара проверка на секои две години од страна на инсталирачот на системот. Во просек, годишните трошоци за одржување се околу 700,00 денари за kWp.

Што може да тргне наопаку?

Доколку ФВ систем драстично го намали и целосно престане со произведување на електрична енергија пред да ги заврши

своите 20 години, тогаш тој треба да биде проверен од страна на добавувачот за било какви дефекти.

Дали ФВ систем создава бучава?

Не, но, инвертерот може да создава звук кој може да се слушне само во непосредна близина и само кога кутијата е отворена.

Дали е безбедно да се има сончев ФВ систем?

Сончевиот ФВ систем не создава дополнителни безбедносни проблеми. Тој е исто толку безбеден како и секој конвенционален електричен систем. Ризикот од создавање на пожар е на исто ниво како за другата електрична опрема во куќата.

Дали ФВ панели се лесно кршливи?

Сончевите ФВ панели се карактеризираат со цврстина и способност да издржат надворешни влијанија. Тие нема да се оштетат од

силен дожд, снежни оптоварувања или ветер.

Дали ќе се справи со удар на гром?

Громовите се главен непријател на ФВ системи. Тоа би можело да ја оштети електронската опрема дури и при индиректен удар; всушност, тоа обично се случува заради ударите во близина и предизвикува сериозни оштетувања на инверторите и контролорите. Затоа, се препорачува заштита на сите изложени метални површини кои треба да се заземјат без оглед на номиналниот напон во системот.

КРЕДИТИ И КРЕДИТНИ ПРОИЗВОДИ

Многу мал дел од светската популација може да се „пофали“, дека не живее на кредит или не користи некаков вид на финансиска услуга во која дадена институција одобрила одредена сума на пари со договор дека корисникот на таа услуга ќе ги враќа тие пари во одреден период по одредени правила. Кредитот претставува само една финансиска услуга која регуларно се користи во светски рамки и не претставува никаква застрашувачка опција која треба да се избегнува туку напротив, доколку уредно се исплаќа може да им биде од огромна помош на сите потрошувачи. Во овој текст ќе бидат наведени карактеристиките на кредитните производи, институциите кои ги нудат и надлежните институции кои ќе го дадат последниот збор доколку настане некакво несогласување помеѓу кредитната институција и кредитобарателот.

Што е кредит?

Кредит по дефиниција претставува договор или согласност на волјите, помеѓу

кредиторот и кредитобарателот во кој првиот одобрува одредена услуга или производ а вториот се согласува по претходно договорени услови да го исплаќа кредитот во претходно одредена временска рамка.

Дали кредит е исклучиво заем во форма на пари?

Заемот на пари е основната форма на кредит но не и единствена опција која може да ја користи еден кредитобарател. Покрај одредена сума на пари, како кредит може да се смета и производ или услуга која ни ја нуди една институција а ние како краен корисник се согласуваме да ја отплаќаеме во одреден временски период. Па така, денес голем дел од продавниците ни даваат можност да набавиме производ а да го исплаќаеме во рок од неколку месеци. Преку можност за користење на кредит можеме да ги финан-

сираме нашите тековни потреби, туристичките патувања, домашните уреди и останато.

Кај кои институции треба да се обратиме доколку сакаме да користиме кредит?

Покрај најпознатата финансиска институција, банката, кредит можеме да земеме и од останати кредитни институции - кредитни унии и финансиски друштва. Друг вид на кредитни институции се лизинг компаниите, кои при постигнување на договор се согласуваат да набават некој производ во име на кредитобарателот а тој подоцна има обврска уредно да го исплаќа производот по претходно договорени услови. Секако, тука се и самите продавници кои продаваат производи кај кои можеме да склучиме договор за набавка на некој производ а истиот да го исплаќаме во даден временски период.

Кој може да земе кредит?

Кредиторите при аплицирањето собираат информации околу кредитобарателот кои подоцна се обработуваат по одредени принципи и резултираат со одреден број на кредитни бодови кои ја формираат одлуката за тоа дали кредитобарателот е погоден за да земе кредит или не. Во овие кредитни анализи, кредиторите користат и информации кои се достапни од другите кредитни институции и тоа: дали е земен кредит во минатото, дали истиот е уредно отплаќан, дали се настанати некакви компликации и друго.

Кредитот е одобрен, што треба да содржи договорот за кредит?

Во овој дел од процесот настануваат најчестите проблеми на потрошувачите кои по-

вршно го читаат и анализираат договорот за кредит. Овој договор во пракса мора да содржи одредени информации и тоа: Лични информации за кредитобарателот (име, презиме, адреса), траење на договорот, вкупен износ на кредитот, вредност на производот доколку кредитот се користи за купување на производ, каматна стапка, годишна стапка на вкупни трошоци, план за амортизација кој во себе содржи износ на поединечна рата, временски период на отплата, информации за обврските на корисникот на кредит, казнена камата, информации за правото за откажување од кредитот и условите за предвремено враќање на кредитот.

Откажување од кредитниот договор

Како и за било кој друг производ, нашето потрошувачко право ни дозволува да се откажеме од договорот за кредит, доколку не е поинаку наведено во договорот. Во рок од 14 дена по денот на склучување на договорот или денот кога потрошувачот ги добил условите и информациите од договорот, истиот има право во целост да се повлече од кредитниот договор. Без разлика дали станува збор за настан кој се случил по потпишување на договорот или едноставно премислување од страна на потрошувачот, неговото право важи при земање на кредит од било која финансиска или нефинансиска институција. Покрај основното потрошувачко право кое на потрошувачот му дава право да се откаже од кредитот, тој има и право предвремено да го врати кредитот во услови кои се наведени во договорот. Во поново време, кредитните институции нудат опција, кредитот да се врати предвремено без никакви дополнителни трошоци, но тоа се-

како зависи од видот на кредитот кој е одобрен и политиката на институцијата која го одобрила.

Какви видови на кредити постојат?

Кредитите имаат повеќе поделби кои се направени според нивните карактеристики а највоочливата е според времето на отплаќање. Според рокот на траење, кредитите се делат на краткорочни (до 1 година), среднорочни (од 1 до 10 години) и долгорочни (над 10 години). Според оној кој ги користи, кредитите се делат на кредити кон населението и кредити кон институции а во зависност од тоа дали крајниот корисник е субјект од националната економија

или надвор од неа, се делат на домашни или странски кредити. Според валутата, кредитите во Македонија можат да се поделат на денарски кредити, девизни кредити или кредити со денарска/девизна клаузула.

Она што навистина би го интересирало потрошувачот е на какви кредити може да најде кога ќе влезе во некоја од финансиските институции, па затоа во преостанатиот дел од текстот ќе се обидеме да ги опфатиме сите видови на кредити кои потрошувачот може да ги најде во каталогот на една банка.

1. Потрошувачки кредити

- **Ненаменски кредит** односно финансиски средства кои банката му ги позајмува на по-

трошувачот без притоа да постави услови за трошењето на средствата.

- **Револвинг кредит** односно неограничен пристап на средства со лимит кој е договорен во договорот, на кои потрошувачот има обврска да плати камата само за искористениот дел од револвинг кредитот.

- **Ненаменски кредит** со обезбедување односно кредит за кој банката не поставува никакви услови за негово користење, но банката се осигурува со тоа што од потрошувачот бара одреден залог во форма на недвижен имот или депозит.

- **Наменски кредит** односно финансиски средства кои се одобруваат исклучиво за купување на производи или услуги од соодветно продажно место кои е наведено во договорот кој потрошувачот го има со банката.

Ова се основните видови на потрошувачки кредити кои може да се најдат во македонските банки, а секако постојат и многу подгрупи на овие категории во зависност од таргетот и целите на банката.

Најчесто овие кредити се краткорочни и не изнесуваат на огромни суми на средства туку се користат за секојдневно живеење на граѓанинот.

2. Станбен кредит

Станбените кредити се разликуваат од потрошувачките по тоа што имаат една и единствена намена, купување на станбен простор (стан, куќа, објект и слично). Овие кредити најчесто се на многу поголеми износи за разлика од потрошувачките и нивните рокови за отплата се далеку поголеми од овие првите а максималниот рок за отплата може да изнесува и до 30 години. За овој договор, банката бара осигурување односно хипотека која мо-

же да го содржи објектот кој се набавува со кредитот или пак некој друг имот. Со сопствено учество во целокупниот износ на објектот кој се набавува, потрошувачот си го олеснува отплаќањето на кредитот со тоа што ќе го скрати периодот на отплаќање и ќе го намали износот на месечниот ануитет кој го исплаќа.

кредитот мора месечната плата да ја прима во соодветната банка.

Надлежни институции

Како потрошувачи, често можеме да најдеме на

проблеми при кредитните договори со финансиските институции. Во оваа секција од текстот, ќе бидат посочени институциите кај кои треба да се обратиме при спорни ситуации помеѓу кредитобарателот и кредитодавателот.

1. Доколку кредиторот е банка, треба да се обратиме во Народната Банка на РСМ.
2. Доколку кредиторот е финансиско друштво, треба да се обратиме во Министерството за финансии.
3. Доколку кредиторот е трговско друштво, треба да се обратиме во Државниот пазарен инспекторат.

Пред да ја испратиме нашата жалба кон некоја од овие институции, најпрво треба да го споделиме спорниот момент со оној кој го одобрил кредитот, односно институцијата со која имаме потпишано договор. Овие финансиски институции се стриктно регулирани од соодветната надлежна институција и не им оди во прилог да бидат пријавени кај надлежниот орган, при што со детален опис на несаканата ситуација и покажување на доказите за нивната грешка, тие секогаш ќе сакаат да им искочат во пресрет на потрошувачите за да не им се наруши нивната репутација.

3. Автомобилски кредити

Овие кредити претставуваат наменски кредити кои се одобруваат со претходно одредени услови, односно набавка на моторни возила, автомобили, џипови, мотори и слично. Кај овие кредити, исто како и кај станбените, потребен е залог во кое најчесто е вклучено превозното средство кое се набавило со кредитот.

4. Дозволено пречекорување на Трансакциската сметка

За лицата кои се клиенти на одредена банка, самата банка може да одобри кредит во форма на дозволено пречекорување на трансакциската сметка најчесто на 2 плати или пензии но со одреден лимит кој е договорен во договорот за кредит. Карактеристично за овој краткорочен кредит е што најчесто се одобрува без депозит, жирант, меница и слично. Оваа услуга претставува една од најкористените банкарски кредити за кое се поголем дел од населението пројавува интерес. За овие видови кредити, банката најчесто поставува услов во кој се наведува дека корисникот на

